

פרשת לך לך

(יב ג) וְאֶבְרַכְּהָ מִבְּרַכְיֶיךָ וּמִקְלָלֶיךָ אֲאִר וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשַׁפְּחַת הָאָדָמָה:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ונברכו בך הברכה מלמעלה, מדתו של אברהם תחלת
 המדות⁴⁰³, ולזה רמזו במה שדרשו ונברכו בך שתהא ברכתם עוברת בך. והענין שהוא
 תחלה לקבל הברכה וממנו תתפשט הברכה בכל העולם וזהו ענין שכתוב (תהלים קיז א
 ב) שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו הסודו וזה מבואר

(יב ו) וַיַּעֲבֵר אֲבָרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שָׁכֵם עַד אֵלוֹן מוֹרָה וְהִכְנַעְנִי אֲזִי בְּאֶרֶץ:
 עי' ר' בחיי: וידוע מדרך הקבלה גם חכמי המחקר מסכימים בזה כי הדבר הדבק
 נקרא על שם הנדבק בו גם הנדבק נקרא ע"ש הדבק⁴⁰⁴ וכן מצינו שכחן של ישראל נקרא
 ישראל וזהו שכתוב (תהלים כד ו) מבקשי פניך יעקב סלה כן דרשו רז"ל (ב"ר פ"ד
 ס"א⁴⁰⁵) (תהלים קיח ב) יאמר נא ישראל סבא מכאן כי הדבק נקרא על שם הדבר
 הנדבק והנדבק על שם הדבק ועם זה יתבררו לך כמה ענינים שבתורה ואין לך לתמוה
 אם נקרא המלאך או הנביא בשם המיוחד⁴⁰⁶ או מקום המקדש ג"כ והוא מה שדרשו ז"ל
 (ב"ר עב ח) שנקרא שמו של משיח ה' שנא' (ירמיה כג ו) וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו
 וכן ירושלים שכתוב בה (יחזקאל מח לד) ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי שְׁמָה אלא
 שְׁמָה וכן המלאכים שנקראים תמיד בשם המיוחד⁴⁰⁷

(יב ז): וַיִּקְרָא ה' אֶל אֲבָרָם וַיֹּאמֶר לְזִרְעֶךָ אֶתְּנֶן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבְּן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'
 הַנְּרָאָה אֱלֹהֵי:
 עי' רמב"ן: כי הודה לשם הנכבד וזבח לו זבח תודה על שנראה אליו כי עד הנה
 לא נראה אליו השם ולא נתודע אליו במראה ולא במחזה אבל נאמר לו לך מ' ארצך
 בחלום הלילה או ברוח הקדש ויתכן שירמזו הנראה אליו על סוד הקרבן והמשכיל
 יבין⁴⁰⁸

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁴⁰³ עי' זהר ח"א פז ע"ב: תא חזי כגוונא דא כד אשתכחו זכאין בעלמא אתערו ברכאן לעלמין
 כלהו כיון דאתא אברהם אתער ברכאן לעלמא דכתיב (בראשית יב ב) ואברכך והיה ברכה מאי
 והיה ברכה רמז דישתכחון בגיניה ברכאן לעילא ולתתא דכתיב (שם ג) ונברכו בך וגו' וכתוב (שם)
 ואברכה מברכך אתא יצחק אודע לכלא דאית דין ואית דיין לעילא לאתפרעא מרשיעיא ואיהו
 אתער דינא בעלמא בגין דידחלון ליה לקב"ה כל בני עלמא אתא יעקב ואתער רחמי בעלמא
 ואשלים מהימנותא בעלמא כדקא חזי:

תרגום: בא וראה, כדוגמא זו כשנמצאים צדיקים בעולם, ברכות מתעוררות לכל העולמות. כיון
 שבא אברהם, התעוררו ברכות לעולם, שכתוב "ואברכך... והיה ברכה". מה זה "והיה ברכה", רמז
 שימצאו בגללו ברכות למעלה ולמטה, שכתוב "ונברכו בך וגו'", וכתוב "ואברכה מברכך". בא יצחק
 והודיע לכל שיש דין ויש דיין למעלה להיפרע מן הרשעים, והוא עורר את הדין בעולם כדי שכל
 בני העולם יראו מהקדוש ברוך הוא. בא יעקב ועורר רחמים בעולם, והשלים את האמונה בעולם
 כראוי.

⁴⁰⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 108.

⁴⁰⁵ ז"ל: ר' יהושע בן לוי אמר: ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים היה אומר. הה"ד (תהלים קכד)
 לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, ישראל סבא. ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תהלים היה
 אומר (שם כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא.

⁴⁰⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴⁰⁷ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 108.

⁴⁰⁸ עי' זהר ח"א דף עט ע"ב: בספרא דרבי ייסא סבא כתיב הכא ויעבור אברם בארץ וכתוב
 התם (שם לג יט) אני אעביר כל טובי והוא רמז לקדושה דארעא דאתי מאתר עלאה כדקא חזי
 (בראשית יב ו) עד מקום שכם עד אלון מורה מסטרא דא (דלתתא) לסטרא דא כדקא חזי והכנעני
 אז בארץ הא אתמר דעד כדין שלטא חויא בישא דאתלטיא ואייתי לווטין על עלמא דכתיב (שם ט
 כד) ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו וכתוב (שם ג יג) ארור אתה מכל הבהמה וגו' ותמן אתקריב

(יב ח): ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה':

ע"י ר' בחיי: ועל דרך הקבלה יתכן לפרש ויעתק משם ההרה כי אברם העתיק במחשבות שכלו ההר כלומר המדה העשירית הנקראת הר אשר הר המוריה מכוון כנגדה⁴⁰⁹ והוא שתמצא במשה (שמות כד טו) ויעל משה אל ההר וכבר ידעת שתרגומו

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

אברהם לגבי קב"ה מה כתיב (שם יב ז) וירא יהו"ה אל אברם הכא אתגלי ליה מה דלא הוה ידע ההוא חילא עמיקא <לשלטא> (דשלטא) על ארעא ובגין כך וירא מה דהוה מתכסי מניה וכדין ויבן שם מזבח ליהו"ה (בראשית יב ז) הנראה אליו כיון דאמר ליהו"ה מהו הנראה אליו אלא הכא אתגלי ליה ההוא דרגא דשלטא על ארעא ועאל ביה ואתקיים ביה

ויעתק משם ההרה (בראשית יב ח) מתמן ידע הר ה' וכלהו דרגין דנטיעין בהאי אתר ויט אהלה בה"א כתיב פריש פרישו וקביל מלכו שמיא בכלהו דרגין דאחידן ביה וכדין ידע (דקב"ה שליט) [קב"ה דשליט] על כלא וכדין בנה מזבח ותרין מדבחן הוו בגין דהכא אתגלי ליה דהא קב"ה שליט על כלא וידע חכמה עלאה מה דלא הוה ידע מקדמת דנא ובנה תרין מדבחן חד לדרגא דאתגליא וחד לדרגא דאתכסיא

תא חזי דהכי הוה בקדמיתא כתיב (שם ז) ויבן שם מזבח לה' <הנראה אליו> וגו' ולבתר כתיב ויבן שם מזבח לה' סתם ולא כתיב הנראה אליו וכלא רזא דחכמתא איהו וכדין אתעטר אברהם מדרגא לדרגא עד דסליק לדרגיה הה"ד (שם ט) ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה דא דרום דהוא חולקיה דאברהם הלוך ונסוע דרגא בתר דרגא עד דסליק לדרום ותמן אתקשר כדקא יאות וסליק לדרגיה דדרום כיון דאתעטר אברהם בדרגוי בארעא קדישא (דעאל בארעא) [ועאל בדרגא] קדישא כדין מה כתיב (שם י) ויהי רעב בארץ דלא הוה ידעי ידיעה לקרבא לגבי דקב"ה

תרגום: בספרו של רבי ייסא הזקן, כתוב כאן "ויעבור אברם בארץ", וכתוב שם "אני אעביר כל טובי", והוא רמז לקדושת הארץ שבאה ממקום עליון כראוי. "עד מקום שכס עד אלון מורה", מצד זה (ל"ג שלמטה) לצד זה כראוי. "והכנעני אז בארץ", הרי נתבאר שעד כעת שולט הנחש הרע שהתקלל והביא קללות על העולם, שכתוב "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיר", וכתוב "ארור אתה מכל הבהמה וגו'", ושם התקרב אברהם לקדוש ברוך הוא. מה כתוב, "וירא ה' אל אברם", כאן התגלה לו מה שלא היה יודע אותו הכח העמוק ששולט על הארץ, ולכן "וירא", מה שהיה מכוסה ממנו. ואז "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו". כיון שאמר "לה", מה זה "הנראה אליו". אלא כאן התגלתה לו אותה הדרגה ששולטת על הארץ, ונכנס בה והתקיים בה.

"ויעתק משם ההרה", משם ידע הר ה' וכל הדרגות הנטועות במקום הזה. "ויט אהלה", כתוב בה"א, פרש פרישה וקיבל מלכות שמים בכל הדרגות שאחוזות בו, ואז ידע שהקדוש ברוך הוא שולט על הכל, ואז בנה מזבח. ושני מזבחות היו, משום שכאן התגלה לו שהרי הקדוש ברוך הוא שולט על הכל, וידע החכמה העליונה מה שלא היה יודע מלפני כן. ובנה שני מזבחות, אחד לדרגה הגלויה ואחד לדרגה הנסתרת.

בא וראה שכך היה, בראשונה כתוב "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו וגו'", ואחר כך כתוב "ויבן שם מזבח לה' סתם, ולא כתוב הנראה אליו, והכל הוא סוד של חכמה. ואז התעטר אברהם מדרגה לדרגה עד שעלה לדרגתו, זהו שכתוב "ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה", זה דרום, שהוא חלקו של אברהם. הלוך ונסוע דרגה אחר דרגה עד שעלה לדרום ושם נקשר כראוי, ועלה לדרגתו של הדרום. כיון שאברהם התעטר בדרגתו בארץ הקדושה ונכנס (בארץ) לדרגה הקדושה, אז מה כתוב, "ויהי רעב בארץ", שלא היו יודעים ידיעה להתקרב אל הקדוש ברוך הוא.

ולענין קרבן ע"י ספר הבהיר אות קט: ואמאי אקרי קרבן, אלא מפני שמקרב הצורות הכחות הקדושות כדכתיב (יחזקאל ל"ז י"ז) וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך, ואמר לריח ניחוח, ואין ריח אלא באף, ואין נשימה שהיא הריח אלא באף, ואין ניחוח אלא ירידה דכתיב (ויקרא ט' כ"ב) וירד ומתגרמינן ונחית, והרוח יורד ומתייחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב ע"י הקרבן, והיינו דאקרי קרבן. וע"י לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) 360.

⁴⁰⁹ ע"י זהר ח"ב קצה ע"ב: ואינון נשמתין דצדיקייא אזלין ושאטן לעילא ופתחין לון פתחין וסלקין לון לגו ההוא אתר דאקרי הר יהו"ה כגוונא דרזא דהר הבית לתתא ומתמן עאלין לגו ההוא אתר דאקרי מקום קדשו דתמן אתחזיין כל נשמתין לקמי מאריהון כגוונא דא ההוא אתר דאתחזון ישראל קמי קודשא בריך הוא אתר דאקרי עזרת ישראל בשעתא דנשמתין קיימין תמן כדין חדוה דמאריהון לאתתקנא בהו אתר דאקרי קדש הקדשים ותמן רשימין כל עובדיהון וזכוון דלהון

תרגום: ואותן נשמות הצדיקים הולכות ומשוטטות למעלה ופותחים להם פתחים ומעלים אותן לתוך אותו מקום שנקרא הר ה' כמו הסוד של הר הבית למטה ומשם נכנסים לתוך אותו מקום שנקרא מקום קדשו ששם נראות כל הנשמות לפני אדונם כמו כן אותו מקום שנראו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא המקום שנקרא עזרת ישראל בשעה שהנשמות עומדות שם אזי שמחת

למורא והוא מה שאמר (שמות יט ג) ומשה עלה אל האלהים⁴¹⁰ והנה העתקה זו לא להפריד ולקצץ⁴¹¹ ח"ו רק ליחד ולחבר הכל כאחד כי העלה אל ההר ההוא והעתיק אותו אל מקום אצילותו ומוצאותיו כי מוצאותיו מקדם⁴¹² וע"כ סמך לו מקדם ואח"כ אמר לבית אל היא החכמה⁴¹³ והיא בי"ת של בראשית⁴¹⁴, ועליה נשתבח משה (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא⁴¹⁵. והוא שאמר הנביא ע"ה (מיכה ד ב)

סג מאיר הרמב"ן ור' בחי

רבונם היא לתקן בהם המקום שנקרא קדש הקדשים ושם רושמים את כל מעשיהם וזכויותיהם.⁴¹⁰ עי' זהר (ח"ב דף עח ע"ב): ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יהו"ה מן ההר וגו' ומשה עלה אל האלהים לאתרא דפרישן גדפוי דשכינתא כמה דאת אמר (שם יח י) ויט שמים וירד וגו'. תרגום: ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר וגו' ומשה עלה אל האלהים למקום שפרושות כנפי השכינה כמו שנאמר ויט שמים וירד וגו'.

השם המיוחד שייך לו"ק ואלקים שייך למלכות עי' זהר ח"א טו ע"ב.⁴¹¹ עי' דברינו ברמב"ן יא ד בענין קיצוץ בנטיעות, והערה 391.⁴¹² עי' תיקו"ז צט ע"ב: פתח רבי שמעון ואמר ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע ה' אלהים גן דא שכינתא בעדן דא אימא עלאה מקדם אבא עלאה וישם שם את האדם אשר יצר דא עמודא דאמצעיתא.

תרגום: פתח רבי שמעון ואמר ויטע יהו"ה אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע יהו"ה אלהים גן זו השכינה בעדן זו האם העליונה מקדם האב העליון וישם שם את האדם אשר יצר זה העמוד האמצעי.

עי' זהר ח"א עד ע"א: תא חזי ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' (בראשית יא א) לבתר מה כתיב (בראשית יא ב) ויהי בנסעם מקדם מההוא קדמאה דעלמא וימצאו בקעה בארץ שנער דהא מתמן מתפרשן לכל אינון סטרין ואיהו ריש מלכו לאתבדרא ואי תימא הא כתיב (שם ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד ודאי הכי הוא דכיון דנטלי מתמן הוי פרודא וכד אינון כנישין תמן לינקאה לא הוי פרודא וכד נטלין הוי פרודא דכתיב ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה כמה דאתמר ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים דהא כדן עלמא ביסודא ועקרא ושרשא חדא ומהימנותא חדא ביה בקב"ה מה כתיב ויהי בנסעם מקדם מקדמאה עקרא דעלמא מהימנותא דכלא וימצאו בקעה מציאה אשכחו ונפקו בה מתחות מהימנותא עלאה (וימצאו) תא חזי נמרוד מה כתיב ביה (שם י י) ותהי ראשית ממלכתו בבל דהא מתמן נטל לאתאחדא ברשו אחרא והכא וימצאו בקעה בארץ שנער מתמן נטלו בלבייהו לאפקא מרשותא עלאה לרשו אחרא.

תרגום: בא וראה, "ויהי כל הארץ שפה אחת וגו'", מה כתוב אחר כך, "ויהי בנסעם מקדם" מאותו קדמון של העולם, "וימצאו בקעה בארץ שנער", שהרי משם נפרדים לכל אותם הצדדים, והוא ראש המלכות להתפזר. ואם תאמר, הנה כתוב "ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד", ודאי שככה זה. שכיון שנוסעים משם יש פרוד, וכאשר הם מתכנסים שם לינוק אין פירוד. כשנוסעים יש פרוד, שכתוב "ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה" כמו שנתבאר. "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים", שאז הרי העולם ביסוד ועיקר, ושורש אחד ואמונה אחת בקדוש ברוך הוא. מה כתוב "ויהי בנסעם מקדם", מהראשון עיקר העולם אמונת הכל. "וימצאו בקעה", מציאה מצאו ויצאו בה מתחת האמונה העליונה (וימצאו). בא וראה, מה כתוב בנמרוד, "ותהי ראשית ממלכתו בבל", שהרי משם נסע להאחז ברשות אחרת, וכאן, "וימצאו בקעה בארץ שנער", משם נסעו בלבם לצאת מרשות העליונה לרשות אחרת.

⁴¹³ עי' לעיל הערה 347 שבית א"ל היא מלכות. ומלכות נקראת חכמה תתאה (זהר ח"א רכג ע"ב).

⁴¹⁴ עי' לעיל א א שזה מידת החכמה.

⁴¹⁵ עי' זהר ח"ב כא ע"ב: רבי אבא אמר האי דמשה אית לאסתכלא ביה בחכמתא עלאה על מה כתיב כי מן המים משיתיהו מאן דאתמשך מן מיא (דינא עלאה) לא דחיל מנורא דתניא אמר רבי יהודה מאתר דאתגזר משה לא אתגזר בר נש אחרא אמר רבי יוחנן בעשרה דרגין אשתכלל דכתיב (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא ולא נאמן ביתי זכאה חולקיה דבר נש דמריה אסהיד כדן עלוי אמר רב דימי והא כתיב (דברים לד י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמר רבי יהושע בן לוי בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם אמר ליה ודאי שפיר קאמרת אשתיק כד אתא רבי שמעון בר יוחאי אתו שאילו קמיה האי מלה.

תרגום: רבי אבא אמר זה של משה יש להסתכל בו בחכמה עליונה על מה כתוב כי מן המים משיתיהו מי שנמשך מן המים (דין עליון) לא פוחד מאש ששנינו אמר רבי יהודה ממקום שנגזר משה לא נגזר איש אחר אמר רבי יוחנן בעשר דרגות נתקן שכתוב בכל ביתי נאמן הוא ולא נאמן ביתי אשרי חלקו של האיש שאדונו מעיד עליו כך. אמר רב דימי והרי כתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמר רבי יהושע בן לוי בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומיהו בלעם אמר לו ודאי יפה אמרת שתק כשבא רבי שמעון בן יוחאי באו ושאלו לפניו דבר זה.

לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב כי בית אלהי יעקב מכוון כנגד הר ה', ואח"כ אמר ויט אהלה הוא אהל הבינה⁴¹⁶ ועל כן נחתמה המלה באות ה"א⁴¹⁷ היא ה"א הראשונה שבשם שמכחה נבראו שמים וארץ והוא המלך שבנה פלטרין ע"י אדריכל⁴¹⁸ והאדריכל הוא ה"א של בהבראם והיא ה"א האחרונה שבשם. ויש להתבונן בתוספת שני ההי"ן שבמלת ההרה גם בלשון ויעתק שהוא לשון יוצא לרמוז על שבארתי ויתכן עוד שהיה ויעתק מלשון עתיק יומין⁴¹⁹ והבן זה.

ויקרא בשם ה' על דרך הפשט לשון הכרזה ופרסום כענין שכתוב (משלי כ ו) יקרא איש חסדו (תהלים קמז יז) ובשם ה' אקרא (בראשית מא מג) ויקראו לפניו אברך וענינו שהיה מפרסם אלהותו של הקדוש ברוך הוא ועוד יכול לשון תפלה כענין שכתוב (תהלים ל ט) אליך הוי"ה אקרא ואל אדני אתחנן כי התפלה לרחמים והתחנה למדת הדין⁴²⁰ וכן תרגם אונקלוס ע"ה וצלי בשמא דה'⁴²¹ והוא השם הגדול⁴²²

(יב ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הַלֹּךְ וְנָסַע הַנְּגָבָה:

ע"י ר' בחיי: תכלית כל מסעותיו כולן שהיה נוסע וחונה פעם בזה ופעם בזה לא היתה כונתו אלא לחלקו של יהודה שהיא בדרומה של א"י והוא הר המוריה זהו פשוטו ונכלל בו עוד הלך ונסוע הנגבה מדרגה אחר מדרגה⁴²³ מסע אחר מסע תנועת הנפש השכלית והשקט הגוף ומה אמר תחלה ויט אהלה ואמר עוד בסמוך ויאהל אברם ויבא וישב וכל מסעות אלו כדי להשיג השגת נבואתו של אל שדי הוא כנוי של אל"ף דל"ת⁴²⁴

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 19. וע"י לקמן הערה 652.

⁴¹⁶ ע"י לעיל הערה 408.

⁴¹⁷ ע"י לקמן הערה 433.

⁴¹⁸ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 169.

⁴¹⁹ ע"י אד"ר (קכח ע"ב): כחד סבא דסבין עתיק מעתיקין טמיר מטמירין ובתיקוני ידיע ולא ידע מארי דחזור כסו (ס"א בסומק) וחיזו בוסיטא דאנפוי יתיב על כורסייא שביבין די נור לאכפייא לון

תרגום: כאחד שהוא זקן יותר מכל הזקנים, עתיק יותר מכל העתיקים נסתר יותר מכל הנסתרים, ובתיקוניו ידוע ולא ידוע, בעל הלובן כסו (באדום), ומראה תואר פניו יושב על כסא של ניצוצי אש כדי להכניעם.

⁴²⁰ ע"י זהר ח"ג (רכו ע"א): ומאן דבעי ליחדא אתוון צריך בתחנה ובתחוננוי ובג"ד ואתחנן אל יי' באדני לשכינתא בתחוננוי ולקב"ה ברחמי עד הכא.

תרגום: ומי שרוצה לייחד אותיות, צריך בתחינה ובתחוננוי, ולכן "ואתחנן אל ה'", באדני לשכינה בתחוננוי, ולקדוש ברוך הוא ברחמים עד כאן.

⁴²¹ ע"י לקמן דברים יח ה ודברינו שם ששם ה' היא מלכות.

⁴²² ע"י לעיל הערה 394.

⁴²³ ע"י לעיל הערה 408.

⁴²⁴ ע"י זהר (ח"א דף פח ע"ב): היה דבר יהו"ה אל אברם במחזה לאמר מאי במחזה אלא בההוא חיזו דרגא דכל דיוקנין אתחזיין ביה אמר רבי שמעון תא חזי עד לא אתגזר אברהם הוה חד דרגא מליל עמיה ומאן איהו דא מחזה דכתיב (במדבר כד טז) מחזה שדי יחזה כיון דאתגזר הוה כלהו דרגין שראן על האי דרגא וכדין מליל עמיה הדא הוא דכתיב (שמות ו ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ועד לא אתגזר לא הוה אינון דרגין שראן עלוי למללא ואי תימא דהא בקדמיתא כתיב (בראשית יב ז) וירא יהו"ה אל אברם וכתיב (שם ט) ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה וכתיב (שם ז) ויבן שם מזבח הא הכא אינון דרגין עלאין והשתא אמרן דעד לא אתגזר לא הוה אינון דרגין עלאין שראן על האי דרגא למללא עמיה תא חזי בקדמיתא יב קב"ה חכמה לאברהם למנדע חכמה לאתדבקא ביה וידע רזא דמהימנותא אבל למללא עמיה לא הוה אלא האי דרגא תתאה בלחודי כיון דאתגזר כלהו דרגין עלאין הוה שראן על האי דרגא תתאה בגין למללא עמיה וכדין אסתלק אברהם בכלא כמה דאתמר.

תרגום: "היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר". מה זה "במחזה", אלא באותו המראה הדרגה שכל הדמויות נראות בה. אמר רבי שמעון, בא וראה, טרם שנמול אברהם, היתה דרגה אחת מדברת עמו, ומי המחזה הזה, שכתוב "מחזה שדי יחזה". כיון שנמול, היו כל הדרגות שורות על הדרגה הזו, ואז דיבר עמו. זהו שכתוב "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי". וטרם

שהשיג שכולל אותו הנגבה⁴²⁵ וע"כ יזכרנו תמיד בדבריו אדני ה' מה תתן לי אדני ה' במה אדע

(יד יח): ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון:
 עי' רמב"ן: ומלכי צדק מלך שלם – היא ירושלים כענין שנאמר (תהלים עו ג) ויהי בשלם סוכו ומלכה יקרא גם בימי יהושע אדני צדק (יהושע י א) כי מאז ידעו הגוים כי המקום ההוא מבחר המקומות באמצע הישוב⁴²⁶ או שידעו מעלתו בקבלה שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה ששם שכנתו של הקדוש ברוך הוא שנקרא צדק⁴²⁷ ובבראשית רבה (מג ו) המקום הזה מצדיק את יושביו ומלכי צדק אדוני צדק נקראת ירושלים צדק שנאמר (ישעיה א כא) צדק ילין בה

(טו א): אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך שכתב הרבה מאד:
 עי' רמב"ן: זכה עתה אברהם להיות לו דבר ה' במחזה ביום כי מתחילה היתה נבואתו במראות הלילה וטעם היה דבר ה' אל אברהם במחזה – כטעם וכל העם רואים את הקולות (שמות כ טו) וסודם ליודעי הן⁴²⁸

(טו ה) ויציא אתו החוצה ויאמר הִבֵּט נָא הַשְּׁמַיְמָה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו פה יהיה זרעך:
 עי' ר' בחיי: אין דרך העולם לראות הכוכבים מתוך הבית עד צאתם חוץ לבית והזכיר הלשון הזה באברהם לפי שהתנבא עד עתה מתוך המדרגה הנקראת בית אל⁴²⁹ וקראה דוד ע"ה (תהלים מה יד) כבודה בת מלך פנימה⁴³⁰ לכך הוצרך להזכיר עתה לשון

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

שנמול, לא היו אותן הדרגות שורות עליו לדבר. ואם תאמר, שהנה בתחלה כתוב "וירא ה' אל אברהם", וכתוב "ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה", וכתוב "ויבן שם מזבח", הנה כאן אותן הדרגות העליונות, וכעת אומרים, שטרם שנמול לא היה אותן הדרגות העליונות שורות על הדרגה הזו לדבר עמו. בא וראה, בתחלה הקדוש ברוך הוא נתן חכמה לאברהם לדעת את החכמה להדבק בו, וידע את סוד האמונה, אבל לדבר עמו לא היתה אלא הדרגה התחתונה הזו לבדה. כיון שנמול, כל הדרגות העליונות היו שורות על הדרגה הזו התחתונה כדי לדבר עמו, ואז התעלה אברהם בכל, כמו שנתבאר.

⁴²⁵ עי' לעיל הערה 408.

⁴²⁶ עי' זהר ח"ג קסא ע"ב: ת"ח כד ברא קב"ה עלמא אשרא (ס"א אסדר) לימא דאוקינוס דאסחר כל ישובא דעלמא וישובא דכל שבעין אומין כלא אסחר לירושלם וירושלם באמצעיתא דכל ישובא שריא והיא אסחרא להר הבית והר הבית אסחר לעזרות דישראל ואינון עזרות סחרן ללשכת הגזית דתמן סנהדרי גדולה יתבין ותנינן לית ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלחודייהו תרגום: בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא העולם השרה (סדר) את ים האוקינוס סביב ישוב כל העולם, וישוב כל שבעים האומות כולם סביב לירושלים, וירושלים שורה באמצע כל הישוב, והיא מסובבת להר הבית, והר הבית סביב עזרות ישראל, ואותן עזרות סובבות ללשכת הגזית, ששם יושבים סנהדרין גדולה, ושנינו שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד לבדם.

⁴²⁷ עי' תיקו"ז יט ע"א: צדק מלכותא קדישא.

⁴²⁸ עי' לעיל הערה 424.

עי' זהר ח"א נב ע"ב: כלהו חמאן זהרין עלאין ומתנהרין באספקלריא דנהרא, דכתיב (שם כ טו) וכל העם רואים את הקולות.

תרגום: כולם ראו אורות עליונים שמאירים באספקלריא המאירה שכתוב וכל העם רואים את הקולות.

⁴²⁹ עי' לעיל הערה 413. ועי' לקמן הערה 1659.

⁴³⁰ עי' זהר ח"א רלז ע"א: רבי שמעון פתח ואמר (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה כל כבודה דא כנסת ישראל <כבודה> בגין דאיהו כבוד דא על דא דא דא דא דא נוקבא <נ"א דא נוקבא> ואתקרי כבודה בת מלך היינו בת שבע בת קול <דאיהו קול גדול> והאי מלך עלאה הוא

ויוצא ודעת רז"ל שהוציאו חוץ מן המערכה וכן דרשו (שבת קנו א) ויוצא אותו החוצה אמר לו צא מאצטגנינות שלך הבט נא השמימה אין לשון הבטה אלא מלמעלה למטה וכענין שכתוב (תהלים פ טו) הבט משמים וראה וכתוב (תהלים קב ב) ה' משמים אל ארץ הביט ודרשו רז"ל (ב"ר מד יד) שהגביהו למעלה מן הכוכבים והמזלות והיו הכוכבים ומזלות מדרם לרגלו⁴³¹

(טו ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגו' ע"י ר' בחי: היה ראוי לומר קח לי עגלה משולשת או קח לך כמו (בראשית ו כא) קח לך מכל מאכל כי הלקיחה הזאת לתועלת אברהם ולהבטיחו על מתנת הארץ אבל יתכן לפרש קחה לי לשמי כלומר לשם המיוחד⁴³² וכבר ידוע מאמר רז"ל (מנחות קי א) בכל הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים ולא אלהיך אלא השם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק וכן נאמר בקרבנות (במדבר כח ב) תשמרו להקריב לי במועדו ותוספת ה"א של קחה כתוספת ה"א המזבחה⁴³³ וכבר ידעת כי הוא המקבל תחלה והוא הנקרא צדק ואמר הכתוב

סג מאיר הרמב"ן ור' בחי

פנימה בגין דאית מלך דלאו איהו לגו כוותיה והאי כבודה בת מלך. תרגום: רבי שמעון פתח ואמר, "כל כבודה בת מלך פנימה". "כל כבודה", זו כנסת ישראל. "כבודה", משום שהוא כבוד, זה על זה. זה זכר וזו נקבה (זו נקבה), ונקראת "כבודה בת מלך", היינו בת שבע, בת קול, שהוא קול גדול, וזהו מלך העליון. היא פנימה, משום שיש מלך שאינו לפנים כמותו, וזו "כבודה בת מלך".

⁴³¹ ע"י זהר ח"ג רטז ע"ב: ואיננו דלא ידעי רזא דא אמרי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא והא חזינא לאברהם דחזא במזליה דלא הוה עתיד למהוי ליה ברא וקב"ה אפיק ליה לברא כדכתיב ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט וגו' ואוקמוה דא"ל צא מאצטגנינות שלך והעלהו למעלה מהכוכבים ואמר לו הבט נא השמימה וספור הכוכבים עד הכא מלין דרבנן וצריך לפרשא לון בדרך נסתר.

ת"ח כל בריין דעלמא קודם דאתייהבת אורייתא לישראל הוה תליין במזלא ואפילו בני חיי ומזוני אבל בתר דאתייהבת אורייתא לישראל אפיק לון מחיובא דככביא ומזליו דא אוליפנא מאברהם בגין דהוה עתידין בנוי לקבלא ה' מאברהם דאיהי חמשה חומשי תורה דאתמר בה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם אמר לאברהם בגין האי ה' דאתוסף בשמך השמים תחתך וכל ככביא ומזלי דנהירין בה' ולא עוד אלא דאתמר בה ה"א לכם זרע וזרעתם בה"א כי ביצחק יקרא לך זרע ובג"ד כל המשתדל באורייתא בטיל מניה חיובא דככביא ומזלי אי אוליף לה כדי לקיימא פקודהא ואם לאו כאלו לא אשתדל בה ולא בטיל מניה חיובא דככביא ומזלי כ"ש עמי הארץ דאיננו אתמתלן לבעירן דאוקמוה ארור שוכב עם כל בהמה דלא אתבטלון מנהון חיובא דככבי' ומזלי.

תרגום: והם שלא ידעו סוד זה אמרו, בנים חיים ומזונות לא בזכות תלוי הדבר אלא במזל תלוי הדבר. הרי ראינו את אברהם שראה במזלו שלא היה עתיד להיות לו בן, והקדוש ברוך הוא הוציאו החוצה, כמו שכתוב "ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט וגו'", ופרשו שאמר לו, צא מאצטגנינות שלך והעלהו למעלה מהכוכבים, ואמר לו "הבט נא השמימה וספור הכוכבים", עד כאן דברי רבותינו וצריך לפרש אותם בדרך נסתר.

בא וראה כל בריות העולם קודם שנתנה התורה לישראל היו תלויים במזל, ואפילו בני חיים ומזונות, אבל אחר שנתנה תורה לישראל, הוציא אותם מחיוב כוכבים ומזלות, וזה למדנו מאברהם, משום שהיו בניו עתידים לקבל ה' של אברהם שהיא חמשה חומשי תורה, שנאמר בה "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" בה' בראם. אמר לאברהם בגלל הה' הזו שנוספה לשמך, השמים תחתך וכל הכוכבים והמזלות שמאירים בה', ולא עוד אלא שנאמר בה ה"א לכם זרע וזרעתם", בה"א, "כי ביצחק יקרא לך זרע". ומשום זה כל העוסק בתורה בטל ממנו חיוב כוכבים ומזלות, אם לומד אותה כדי לקיים מצוותיה, ואם לא כאלו לא עסק בה, ולא בטל ממנו חיוב כוכבים ומזלות. כל שכן עמי הארץ שנמשלו לבהמות, שבארו עליהם "ארור שוכב עם כל בהמה", שלא התבטלו מהם חיוב של כוכבים ומזלות.

⁴³² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴³³ ע"י זהר ח"א רנד ע"ב: בא וראה שני מזבחות הן מזבח פנימי לעילא מזבח חיצון לתתא מזבח הפנימי הוא שלם וזהו דכתיב המזבחה בתוספת ה"א וכך בכל מקום ומזבח החיצון הוא חסר ה"א כמו (דברים כב) נערה נער חסר ה' אשתכח דמתערותא דמזבח החיצון של מטה אתער מזבח

(דברים לג יט) שם יזבחו זבחי צדק וכלל הענין הה"א תחלה ומשם ומעלה מעלוי לעלוי עד הסבה העליונה⁴³⁴ וזהו באור קחה לי ואמר ויקח לו להורות כי עשה כאשר נצטווה והקריב לשמו יתברך

(טו יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעֵנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

ע"י ר' בחי: אמנם אם תדקדק תמצא כי המספר הזה נזכר ברוב המקומות אצל עין הרע⁴³⁵ כי עין רע מספרו ארבע מאות ואות תי"ו תכלית כל האותיות וכן עין הרע תכלה הכל ולפי שנתוסף באברהם אות ה"א שהיא מדת הדין לכך שלטה בו עין הרע שהוא מכה הדין שנגזר על זרעו להשתעבד ארבע מאות שנה כמספר ע"ן הר"ע לפי ששלטה בו עינו של שטן וזהו שאמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך כלומר זרעך הנולד מבין שני ההי"ן שהם מדת הדין ושלטה בו עין הרע שהוא מכה הדין לכך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה

(טו יז): וַיְהִי הַשָּׁמַשׁ פָּאָה וְעֵלְמָה הָיָה וְהָיָה תִנּוּר עֵשָׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה:

ע"י רמב"ן: ראה כאלו תנור עשן כולו ובתוכו לפיד אש בוערה כענין עשן גדול ואש מתלקחת (יחזקאל א ד) והעשן הוא הענן והערפל הנזכר במתן תורה (דברים ד יא) ולפיד האש בתוכו הוא האש האמור שם (ד לו) ודבריו שמעת מתוך האש⁴³⁶ וכתוב (שמות כד יז) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת וגו'⁴³⁷ והנה השכינה עברה בין הבתרים והוא

סח מאיר הרמב"ן ור' בחי

הפנימי של מעלה ובמה אתער בריח הקטורת של מעלה ויתער ריח הקרבן של מטה ועל דא לריח שמניך טובים אינון בוצינין נהירין ונציצין כתיב הכא טובים וכתוב התם (בראשית א ד) וירא אלהים את האור כי טוב.

תרגום: בא וראה שתי מזבחות הן, מזבח פנימי למעלה, מזבח חיצון למטה. מזבח הפנימי הוא שלם, וזהו שכתוב "המזבחה", בתוספת ה"א, וכך הוא בכל מקום. ומזבח החיצון הוא חסר ה"א, כמו נערה, נער חסר ה'. נמצא שמהתעוררות המזבח הפנימי (החיצון) של מטה, מתעורר מזבח הפנימי של מעלה. ובמה מתעורר, בריח הקטורת, הקטורת של מעלה, ויעורר ריח הקרבן של מטה. ועל זה "לריח שמניך טובים", אותם מאורות מאירים ונוצצים. כתוב כאן טובים, וכתוב שם "וירא אלהים את האור כי טוב".

⁴³⁴ ע"י לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) 3601, והערה 408.

⁴³⁵ ע"י ילקוט בראשית (רמז קב): אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף זהו שאמר הכתוב נבהל להון איש רע עין זה עפרון שהכניס עין הרע בממונו של אברהם אמר אי את בעי למיתן ארבע מאה קנטרין דכסף מן סחורתא דביתך את יכיל ייב לי. ולא ידע כי חסר יבואנו שחסרו הכתוב וי"ו שנאמר וישקול אברהם לעפרן עפרון תנינא חסר וי"ו.

ע"י ז"ח פו ע"ב: וכל האוכל בלא נטילת ידים, אכילתו טמא. ושכינתא מה היא אומרת. אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמתיו. מאי טעמא. בגין דיש מדת פורענות בעולם, ושמו עין הרע. וכל האוכל בלא נטילת ידים, אותה המדה של פורענות שורה עליו. וכל אותו המאכל שלה, הוא נקראת לחם רע עין.

ע"י אד"ר (קכט ע"א): מהאי מצחא (ס"א דלתתא) נהרין ארבע מאה בתי דינין כד אתגלייא האי עת רצון וכלהו משתככיין קמיה הדא הוא דכתיב (דניאל ז) דינא יתיב כלומר יתיב באתריה ודינא לא אתעביד ותאנא שערא לא קאים בהאי אתר משום דמתגלייא ולא אתכסייא אתגליא ויסתכלין מארי דינין וישתככיין ולא אתעבידו

תרגום: מזה המצח (שלמטה) מאירים ארבע מאות בתי דינים. כשמתגלית עת הרצון הזו אז הכל נרגעים לפניו. זהו שנאמר "דינא יתיב" (הדין יושב) כלומר הוא יושב במקומו ולא עושה דין. ולמדנו: אין שערות נמצאים במקום זה, משום שהוא מגולה ולא מכוסה, מגולה ויסתכלו בו בעלי הדינים, וירגעו ולא יעשו.

⁴³⁶ ע"י לקמן פרשת וירא הערה 468 שזו מדת המלכות.

⁴³⁷ ע"י לקמן הערה 468.

הברית אשר היתה אתו מעולם וזה מעם כרת ה' את אברם ברית כי הקדוש ברוך הוא בעצמו העביר ברית בין הבתרים והמשכיל יבין.

ע"י ר' בחי: אבל יתכן על דרך הקבלה כי בא הכתוב להודיענו הכח הזה שעבר וקבל קרבנותיו של אברהם וכי יש בו כח זכרות וכח נקבות יש בו כח זכרות לפעול הפעולות וכח נקבות שהוא מקבל מזולתו כנקבה זו שמקבלת מן הזכר וכל הפעולות מתגדלות בה מכחו ועל כן נקרא הכח הזה שכינה בלשון נקבה ותרגם אונקלוס (שמות לג יד) פני ילכו שכינתי תהך ולא יהך ושם הכח הזה ידוע ויש בזה התעוררות ורמז במלת תנור בחלוף תי"ו בטי"ת (באלפ"א ביתא של א"ה ב"ז) ועל כן הזכיר בכאן תנור עשן שהוא הכלי המקבל האש וזהו רמז לכח הנקבות ולפיד אש הוא הזכרות וזהו שכתוב אשר עבר ולא אמר אשר עברו וזהו לשון כרת ה' את אברם ברית כי השכינה שהוא הברית העביר בין הבתרים ודע כי על כח הזה הזכיר למעלה בראש הפרשה ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו והמשכיל יבין⁴³⁸

(טו יח): ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת

מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת:

ע"י ר' בחי: ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי אחר שהזכיר למעלה מתנת הארץ שני פעמים לזרעך אתן לזרעך אתננה בלשון עתיד אמר עתה נתתי בלשון עבר כי הזכיר לו המתנה שנתן לו כבר ומלת נתתי כמו נשבעתי כי מתנת השם באמירה לבר הרי היא כשבועה ומוזה יאמר בכל מקום אשר נשבע ה' לאבותיכם וכבר בארתי מזה בפסוק (בראשית ט יג) את קשתי ואחר המתנה הזאת שהיא השבועה היה הברית של בין הבתרים כי כך דרך כורת ברית שישבעו תחלה ואחר כך יכרתו ברית והברית הוא שעוברין בין בתרי הבהמה וכענין שכתוב (ירמיה לד יח) העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו והברית הזאת היתה כעין הרם והוא קיום השבועה שנשבעו כבר וכמו שאמר יהי מבותר כבהמה זו מי שיעבור על השבועה ועל כן תרגם אונקלוס ברית קיימא שהוא קיום השבועה שנשבעו תחלה וזהו שאמר אבימלך ליצחק (בראשית כו כח) תהי נא אלה בינותינו בינינו וביניך ונכרתה ברית עמך הזכיר השבועה תחלה ואח"כ הברית וברית שהוא כזה אינו נופל בשכינה ה"ו אבל הכוונה בברית הזאת כאשר תהיה אצל הש"י כי כשם שאי אפשר שיהיו בתרים חוזרים לכמות שהיו כך אי אפשר שתתבטל מתנתו יתברך

עיי"ש: ומה שקרא לנהר פרת הנהר הגדול והכתוב מונהו רביעי בנהרות גן עדן

מפני שהוא דבק לארץ ישראל וכן המשל אומר עבד מלך מלך הדבק⁴³⁹ לשחזור וישתחוו לך ולפי שהארץ הקדושה היא מבחר הישוב ובית המקדש ששם נקרא הבית הגדול⁴⁴⁰ והעובד שם נקרא הכהן הגדול⁴⁴¹ והשם השוכן בקרבה נקרא האל הגדול⁴⁴² וכן

ס מאיר הרמב"ן ור' בחי

⁴³⁸ ע"י לעיל הערה 408.

⁴³⁹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 108.

⁴⁴⁰ כנ"ל פרשת נח הערה 373.

⁴⁴¹ ע"י זהר ח"א דף מז ע"ב: ויברך אלהים את יום השביעי דא כהן גדול דמברך לכלא והוא נטיל ברישא דתנן כהן נוטל בראש וברכאן ביה שריין לברכא ואקרי שביעי.

תרגום: "ויברך אלהים את יום השביעי", זה כהן גדול שמברך את הכל, והוא נוטל בראש. ששינונו כהן נוטל בראש, ובו הברכות שורות לברך, ונקרא שביעי.

וע"י זהר ח"ג דף קמה ע"ב: מפני מה זכה כהן להקרא מלאך יי' צבאות אמר ר' יהודה מה מלאך יי' צבאות כהן למעלה אף כהן מלאך יי' צבאות למטה ומאן הוא מלאך יי' צבאות למעלה זה

מיכ"אל השר הגדול דאתי מחסד של מעלה והוא כהן גדול של מעלה

תרגום: למה זכה כהן להקרא מלאך ה' צבאות, אמר רבי יהודה, מה מלאך ה' צבאות כהן

הזכיר שלמה המלך ע"ה בדברי הימים (דברי הימים ב ב ד) והבית אשר אני בונה גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים לכך קרא הכתוב אף הנהר הסובב אותה הנהר הגדול ומה שהזכיר לזרעך נתתי בעשרה עממין הללו ולא נולדו עדיין לא ישמעאל ולא יצחק אין להבין מזה הבטחה לישמעאל בן השפחה שהרי אינו עקר זרעו אבל הוא הבטחה ליצחק בן הנבירה שהוא עקר זרעו וכענין שהבטיחו הש"י (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע

(טז ה): וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל אַבְרָם הַמָּסִי עֲלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שְׂפָחָתִי בְּחִיקְךָ וַתֵּרָא בִּי הִרְתָּה וְאֶקַּל בְּעֵינֶיךָ וְיִשְׁפֹט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ:
 עי' ר' בחיי: דרשו רבותינו ז"ל (ב"ר מה ז) כל מי שהרתיע אחר מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידה ראויה היתה שרה להניע לשנותיו של אברהם ועל ידי שאמרה ישפוט ה' נמנע מחייה מ"ח שנים אמר ר' הושעיא ביני ובנך כתיב כבר כתוב ויבא אל הגר ותהר וכבר היה העובר במעיה ומה ת"ל הנך הרה וילדת בן אלא מלמד שהכניסה בה עין הרע⁴⁴³ והפילה עוברא אמר רבי חנינא אילו אלישע הנביא אמרה בן ברוח הקדש דיי ע"כ בב"ר

(יז א): וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תְּשָׁעִים שָׁנָה וַתִּשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שְׂדֵי הַתְּהַלְךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים:
 עי' רמב"ן: ורבי אברהם פירשו בשם הנגיד ז"ל מגזרת שודד כלומר מנצח ומשודד מערכות השמים וזהו הנכון כי היא מדת הנבירה מנהגת העולם שיאמרו בה החכמים (ב"ר לה ד) מדת הדין של מטה⁴⁴⁴ וטעם להזכיר עתה זה השם כי בו יעשו הנסים הנסתרים⁴⁴⁵ לצדיקים להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב ולפדותם במלחמה מיד הרב ככל הנסים הנעשים לאברהם ולאבות וככל הבאים בתורה בפרשת אם בחקותי (ויקרא כו ג – מז) ובפרשת והיה כי תבא (דברים כח) בברכות ובקלות שכולם נסים הם כי אין מן הטבע שיבואו הנשמים בעתם בעבדנו האלהים ולא שיהיו השמים כברזל כאשר נזרע בשנה השביעית וכן כל היעודים שבתורה אבל כולם נסים ובכולם תתנצח מערכת המזלות אלא שאין בהם שנוי ממנהגו של עולם כנסים הנעשים על ידי משה רבינו בעשר המכות ובקריעת הים והמן והבאר וזולתם שהם מופתים משנים הטבע בפירסום והם שיעשו בשם המיוחד⁴⁴⁶ אשר הגיד לו

ולכן אמר עתה לאברהם אבינו כי הוא התקיף המנצח שיגבר על מזלו⁴⁴⁷ ויוליד ויהיה ברית בינו ובין זרעו לעולם שיהיה חלק ה' עמו וברצונו ינהיגם לא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל ודע וראה כי אברהם אבינו לא הזכיר בדבריו שם יו"ד ה' רק בצירוף השם

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי

למעלה, אף כהן מלאך ה' צבאות למטה, ומיהו מלאך ה' צבאות למעלה, זה מיכאל השר הגדול שבא מחסד של מעלה, והוא כהן גדול של מעלה.
⁴⁴² זה ח"ג דף לא ע"א: "אל" דא אברהם כמה דאוקימנא, האל הגדול.
⁴⁴³ עי' לעיל הערה 435.
⁴⁴⁴ עי' לעיל פרשת נח הערה 384.
⁴⁴⁵ עי' ספר הפליאה (&): כל מופתים נסתרים ונסים נסתרים מכנסת ישראל הנקרא אלהים וכו' [לאפוקי בינה שהיא נסים גלויים].
⁴⁴⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.
⁴⁴⁷ עי' רבנו בחיי (דברים ח יח).

הכתוב באל"ף דל"ת⁴⁴⁸ או בצירוף אל עליון עמו וזכיר בעניניו אלהים וכן יאמר ה' אלהי השמים (להלן כד ז) ואמר ה' יראה (להלן כב יד) על מקום המקדש העתיד ויעקב הזכיר תמיד אל שדי (להלן מג יד מח ג) ומשה רבינו לא יזכיר בן לעולם ואם תזכה תבין זה כולו ממה שאמרו במסכת יבמות (מט ב) כל הנביאים נסתכלו באיספקלריא⁴⁴⁹ שאינה מאירה ולפיכך אמר ישעיה ואראה את אדנ"י (ישעיה ו א) ומשה נסתכל באיספקלריא המאירה ולפיכך אמר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג ב) ואראה את ה' כתוב באל"ף דל"ת ועוד אזכיר זה בפרשת וארא (שמות ו ב) אם יראה אלהים בעיני

עיי ר' בחיי: והרמב"ן פירש בזה כי הוא מדת הנבונה מנהגת העולם שיאמרו בה החכמים מדת הדין של מטה וטעם שהזכיר זה השם במילה כי הודיעו שהוא אל שדי כלומר תקיף משדד ומנצח מזלו ויוליד וידוע כי בשם הזה יעשו הנסים הנסתרים ואברהם שהיה בטבעו ובמזלו שלא יוליד והשם הזה בטל כח המזל שיוליד הנה זה גם נסתר אינו מפורסם לעיני הרואים כי יאמרו הנה טבע בני אדם להוליד ויש הרבה שהם מולידים למאה שנה ואין בזה שנוי מנהגו של עולם כמו הנסים הנעשים בשם המיוחד על ידי מרע"ה שהם נסים מפורסמים משנים טבעו של עולם ומנהגו כקריעת ים סוף וירידת המן וזולתם עד כאן

ויש לפירש בטעם שהזכיר במצוה זו השם הזה לפי שהוא חותם ביו"ד ומצוייר בתבנית הנוף לנמול החתום באות ברית קדש ועם האות הזה מתפרסמת מעלתם של ישראל והיותם נבדלים משאר העו"ג ערלי לב וערלי בשר שהם מצד השדים וישראל שהם מצד אל שדי⁴⁵⁰ ועם האות הזה נקרא האדם תמים זהו שאמר והיה תמים וכיון

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁴⁴⁸ עיי זהר ח"א צ ע"א: ויאמר אברם אדנ"י יהו"ה מה תתן לי אדנ"י אל"ף דל"ת נו"ן יר"ד אלהים יר"ד ה"א וי"ו ה"א (נ"א אלהים יהו"ה בניקוד אלהים) אלא רזא דמלה חבורא דתרין עלמין כחדא עלמא תתאה ועלמא עלאה.

תרגום: "ויאמר אברם אדנ"י יהו"ה מה תתן לי". "אדנ"י אל"ף דל"ת נו"ן יר"ד. "אלהים יר"ד ה"א וי"ו ה"א (אלהים יהו"ה בנקוד אלהים). אלא סוד הדבר, חיבור של שני עולמות יחד, העולם התחתון והעולם העליון.

⁴⁴⁹ עיי לעיל פרשת בראשית הערה 19.

⁴⁵⁰ עיי זהר ח"א צה ע"א: ויאמר אליו אני אל שדי מאי משמע דעד השתא לא קאמר אני אל שדי אלא הכי תאנא עבד קב"ה כתרין תתאין⁴⁵⁰ דלא קדישין לתתא וכל אינון דלא אתגזרו יסתאבון בהון⁴⁵⁰ ורשימין בהון ומאי רישומא אית בהון דאתחזי בהו שיי"ן דל"ת⁴⁵⁰ ולא יתיר ובגין כך [אסתאבון] (ויסתאבון) בהו ואתדבקון בהו בתר דאתגזרו נפקין מאלין ועאלין בגדפוי⁴⁵⁰ דשכינתא ואתגליא בהו יר"ד רשימא קדישא את קיימא שלים ואתרשים בהו שד"י ואשתלים בקיומא שלים ועל דא כתיב בהאי (בראשית יז א) אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים שלים דהשתא את חסר ברשימא דשי"ן ודל"ת⁴⁵⁰ גזר גרמך והוי שלים ברשימא דיר"ד ומאן דאיהו ברשומא דא אתחזי לאתברכא בשמא דא דכתיב (בראשית כח ג) ואל שדי יברך אותך מהו אל שדי ההוא דברכאן נפקן מניה⁴⁵⁰ הוא דשליט על כל כתרין תתאין וכלא מדחלתיה דחלין⁴⁵⁰ ומזדעזעין⁴⁵⁰ בגין כך מאן דאתגזר כל אינון דלא קדישין אתרחקן מניה ולא שלטין ביה ולא עוד אלא דלא נחית לגיהנם דכתיב (ישעיה ס כא) ועמך כלם צדיקים וגו' [נ"א] כל אינון⁴⁵⁰ דאתגזרו אקרונ צדיקים ובגין כך לעולם יירשו ארץ דלא ירית האי ארץ אלא ההוא דאקרי צדיק אופ הכא ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו'

תרגום: "ויאמר אליו אני אל שדי". מה משמע שעד עכשיו לא אמר אני אל שדי. אלא כך שנינו, הקדוש ברוך הוא עשה כתרין תחתונים שאינם קדושים למטה, וכל אותם שלא נמולים נטמאים בהם, ורשומים בהם. ומה הרשום שיש בהם, שנראה בהם שיי"ן דל"ת ולא יותר, ולכן נטמאים בהם ונדבקים בהם. אחר שנמולים יוצאים מאלו, ונכנסים בכנפי השכינה, ומתגלה בהם יר"ד הרישום הקדוש, אות הברית השלם, ונרשם בהם שד"י, ונשלמים בקיום שלם. ועל כן כתוב בזה "אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים", שלם. שכעת אות חסרה ברישום של שיי"ן ודל"ת. מול את עצמך, והיה שלם ברישום של יר"ד. ומי שהוא ברישום הזה, ראוי להתברך בשם הזה, שכתוב "ואל שדי יברך אותך". מה זה "אל שדי", ההוא שממנו יוצאות הברכות, הוא ששולט על כל הכתרין התחתונים, והכל פוחדים מיראתו ומזדעזעים. לכן מי שנימול, כל אותם שאינם קדושים מתרחקים ממנו ולא שולטים בו. ולא עוד, אלא שלא יורד לגיהנם, שכתוב "ועמך כלם צדיקים

שהוא תמים בו ראוי לו שישתמר מעון המיוחד הוא עון העריות וזהו שכתוב (שמואל ב כב כד) ואהיה תמים עמו ואשתמרה מעוני ולקדושת הבריתות נקשר ונרשם באדם שם יו"ד ה"א וי"ו⁴⁵¹ ממש למעלה וכן בפסוק זה והבן זה

(יו ה) וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבָרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהֶם כִּי אִבְיָהֶם נִתְּתִיךָ: עי' ר' בחי: הה"א הזאת שנתוספה בו היא אחרונה שבשם ועמה היה לו כח התולדה ומשתלשלת ממנו⁴⁵² וכן מצינו באברהם שנקרא משרה והיא תשלום בנינו כי

סג מאיר הרמב"ן ור' בחי

וגו". (כל אותם שנמולו נקראים צדיקים, ולכן "לעולם יירשו ארץ", שאין יורש את הארץ הזו אלא ההוא שנקרא צדיק. כמו כן, "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו").

⁴⁵¹ עי' ויקרא יט כז.

⁴⁵² עי' זהר (ח"א דף צג ע"א): (ותנא מאי קא חמא קרא דלא אקרי אברהם עד השתא אלא הכי אוקימנא דעד השתא לא אתגזר וכד אתגזר אתחבר עאל) [נ"א תא חזי קב"ה לא קרא ליה לאברהם אברהם עד השתא מאי טעמא אלא הכי אוקימנא דעד השתא לא אתגזר וכד אתגזר אתחבר ביה האי ה"א ושריא ביה] בהאי ה' ושכינתא שריא ביה וכדין אקרי אברהם והיינו דכתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ותנא בה' בראם ותנא באברהם מאי קאמרי אלא דא חסד ודא שכינתא וכלא נחית כחדא ולא קשיא מלה והאי והאי הוי.

תרגום: (ולמדנו, מה ראה הכתוב שלא נקרא אברהם עד עתה, נ"א בא וראה, הקדוש ברוך הוא לא קרא לאברהם אברהם עד עתה, ולמה, אלא כך בארנו, שעד עתה לא נמול, וכשנמול, התחברה בו הה"א הזו ושרתה בו). אלא כך בארנו, שעד עכשיו לא נמול, וכשנמול, התחבר לה"א הזו והשכינה שרתה בו, ואז נקרא אברהם. והיינו מה שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ושנינו בה' בראם, ושנינו באברהם. מה אומרים, אלא זה חסד וזו השכינה, והכל יורד יחד, והדבר לא קשה, וזה וזה היה.

ועי' שם צו ע"א: רחימו סגי הוה ליה לקב"ה ביה דלא אתעביד עד דלא אתגזר אברהם אבוח ואקרי שלים ואתוסף ליה ה"א לאשלמותא וכן לשרה האי ה"א אתיהיבת לה הכא אית לאסתכלא ה' לשרה שפיר אבל לאברהם אמאי ה"א ולא יו"ד ' מבעי ליה דהא הוא דכר הוה אלא רזא עלאה הוה (ד"א הוא) סתים בגוון אברהם סליק לעילא ונטיל רזא מה"א עלאה דאיהו עלמא דדכורא ה"א עלאה וה"א תתאה האי תליא בדכורא והאי בנוקבא ודאי ובגין כך אברהם סליק בה"א דלעילא ושרה נחתת בה"א דלתתא:

תו דכתיב (בראשית טו ה) כה יהיה זרעך ותנא זרעך ממש דהוה שארי למיעל בהאי קיים ומאן דשארי למיעל בהאי קיים עאל ובגיני כך גיורא דאתגזר גר צדק אקרי בגין דלא אתא מגזעא קדישא דאתגזרו ועל דא מאן דעאל בהאי שמיה כהאי אברהם בגין כך כתיב ביה כה יהיה זרעך זרעך ממש ואתמסר ליה ה"א ואי לאו דאתמסר ה"א לשרה הוה ליה לאברהם לאוליד לתתא כמה דהאי כ"ה אולידת לתתא:

בתר דאתמסרת ה"א לשרה אתחברו תרין הה"ן כחדא ואולידו לעילא ומאי דנפק מנייהו הוא יו"ד בגיני כך יו"ד את רישא דיצחק דכר מכאן שארי דכורא לאתפשטא ועל דא כתיב (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא בכי יצחק אוליד לעילא דכתיב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב יעקב אשלים כלא ואי תימא וכי אברהם בהאי אתאחיד ולא יתיר והא כתיב (שם) חסד לאברהם אלא חולקא דיליה כך הוא בגין דעביד חסד עם בני עלמא אבל לאולדא הכא אחיד ומהכא שריא ועל דא לא אתגזר אברהם אלא בן תשעים ותשע שנה ורזא דמלה הא אתיידע ואוקימנא במתניתא דילן:

תרגום: אהבה רבה היתה לקדוש ברוך הוא בו שלא נעשה טרם שנמול אברהם אביו ונקרא שלם, ונוספה לו ה"א להשלימו, וכן לשרה הרי נתנה לה ה"א הזאת. כאן יש להתבונן, ה' לשרה זה יפה, אבל לאברהם למה ה"א ולא יו"ד, היה צריך לכתוב יו"ד, שהרי הוא היה זכר. אלא סוד עליון היה (הוא) סתום אצלנו, אברהם עלה למעלה ונטל סוד מה"א העליונה שהיא העולם של הזכר, ה"א העליונה וה"א התחתונה, זו תלויה בזכר וזו ודאי בנקבה. ולכן אברהם עלה בה"א שלמעלה, ושרה ירדה בה"א שלמטה.

עוד, שכתוב "כה יהיה זרעך", ולמדנו "זרעך", זרעך ממש, שהיה מתחיל להיכנס בברית הזו, ומי שמתחיל להיכנס בברית הזו, נכנס. ולכן הגר שמתגייר נקרא גר צדק, משום שלא בא מגזע קדוש שנמולו. ועל כן, מי שנכנס בזה, שמו כזה, אברהם. לכן כתוב בו "כה יהיה זרעך", זרעך ממש. ונמסר לו ה"א. ואם לא נמסרה ה"א לשרה, היה לו לאברהם להוליד למטה, כמו שהכ"ה הזו מולידה למטה.

אחר שנמסרה לשרה ה"א, התחברו שתי הה"ן יחד והולידו למעלה, ומה שיצא מהם הוא יו"ד. לכן יו"ד אות הראש של יצחק, זכר. מכאן מתחיל הזכר להתפשט, ועל כן כתוב "כי ביצחק יקרא לך זרע", ביצחק ולא בכי. יצחק הוליד למעלה, שכתוב "תתן אמת ליעקב", ויעקב השלים הכל. ואם

בן הוא למעלה תשלום המרכבה העליונה

(יז ט): וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה וְזָרַעְךָ אַחֲרַיךָ

לְדֹרֹתָם:

עי' רמב"ן: על דרך האמת טעם הנה בריתי אתך⁴⁵³ כטעם הנה אנכי עמך (להלן כח טו) ויאמר כי אהיה עמך (שמות ג יב) יהי ה' אלהינו עמנו (מ"א ח נו) יאמר כי הברית יהיה עמו ולכן יפרה וירבה ואחר כך צוה שישמור אברהם הברית הזאת ותהיה המילה לאות ברית והנה האות הזו כשבת⁴⁵⁴ ולכן ידחה אותו והבן זה

(יז יג) המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם יאמר בריתי בבשרכם תהיה דונמא לברית עולם הוא הנקרא (משלי י כה) צדיק יסוד עולם⁴⁵⁵, ועליו

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

תאמר, וכי אברהם נאחז בזה ולא יותר, והרי כתוב "חסד לאברהם". אלא חלקו כך הוא, משום שעשה חסד עם בני העולם, אבל כדי להוליד, הוא אחוז כאן ומכאן מתחיל, ועל כן לא נמול אברהם אלא בן תשעים ותשע שנה, וסוד הדבר הרי ידוע, ובארנוהו במשנתנו.
⁴⁵³ עי' זהר ח"א דף סה ע"ב: תא חזי בכל אתר אני אתעביד גופא לנשמתא ודאי, דמקבלא ממה דלעילא, ובגין כך אתרמיז באת קיימא, דכתיב אני הנה בריתי אתך, אני דקיימא באתגליא מזומנת למנדע, אני כרסיא למה דלעילא, אני דעבידנא נוקמין לדרי דרין, ואני כליל דכר ונוקבא כחדא. תרגום: בכל מקום אני נעשה גוף לנשמה ודאי שמקבלת ממה שלמעלה, ולכן נרמז באות הברית, שכתוב "אני הנה בריתי אתך", אני שקיים בגלוי מזומנת לדעת, אני כסא למה שלמעלה, אני שעושה נקמות לדורי דורות, ואני כולל זכר ונקבה כאחד.
 ועי' זהר ח"א דף פט ע"א: רבי יהודה אמר, בגין כך את ה' לא אתיהיב ליה עד דאתגזר, מאי טעמא, דאיהי ממש ברית אקרי, ועל דא כיון דעאל בברית כדן אתיהיבת ליה את ה"א, דכתיב אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים, ולא יקרא עוד את שמך אברם תרגום: רבי יהודה אמר, לכן הה"א לא נתנה לו עד שנמול, ולמה, שהיא ממש נקראת ברית. ועל כן, כיון שנכנס בברית, אז נתנה לו האות ה"א, שכתוב "אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים ולא יקרא עוד שמך אברם וגו'".

⁴⁵⁴ זהר ח"ב דף קיח ע"ב ז"ל: אלן מארי דתפלין ואות שבת ואות ברית רשימין בצדיק.

תרגום: אלו בעלי התפלין ואות שבת ואות ברית רשומים בצדיק.

ועי' זהר ח"ג דף כט ע"א, אות תפלין ואות שבת ואות דיומין טבין ואות ברית, כלהו שקילין.

תרגום: אות תפלין, ואות שבת, ואות ימים טובים, ואות ברית, כולם שקולים.

⁴⁵⁵ עי' זהר (ח"א דף צד ע"א): פתח אידך ואמר (איוב יט כו) ומבשרי אחזה אל"ה⁴⁵⁵ מאי ומבשרי ומעצמי מבעי ליה⁴⁵⁵ אלא מבשרי ממש ומאי היא דכתיב (ירמיה יא טו) ובשר קדש יעברו מעליך וכתוב (בראשית יז יג) והיתה בריתי בבשרכם דתניא בכל זמנא דאתרשים בר נש בהאי רשימא קדישא⁴⁵⁵ דהאי את מניה חמי⁴⁵⁵ לקב"ה מניה ממש ונשמתא⁴⁵⁵ קדישא אתאחדת ביה [ו]אני לא זכי דלא נטיר האי את מה כתיב (איוב ד ט) מנשמת אל"ה יאבדו דהא רשימו דקב"ה לא אתנטיר ואי זכי ונטיר ליה שכינתא לא אתפריש מניה אימתי מתקיימא ביה כד אתנסיב⁴⁵⁵ והאי את⁴⁵⁵ עייל באתריה.

תרגום: פתח אחר ואמר, "ומבשרי אחזה אל"ה". מה זה "ומבשרי", היה צריך להיות ומעצמי. אלא מבשרי ממש, ומה היא, שכתוב "ובשר קודש יעברו מעליך", וכתוב "והיתה בריתי בבשרכם". ששנינו, בכל זמן שנרשם אדם ברושם הקדוש של האות הזו, ממנה רואה את הקדוש ברוך הוא, ממנו ממש, והנשמה הקדושה נאחזת בו. ואם לא זוכה, שאינו שומר את האות הזו, מה כתוב "מנשמת אל"ה יאבדו", שהרי הרושם של הקדוש ברוך הוא לא נשמר. ואם זוכה ושומר אותו, אין השכינה נפרדת ממנו. מתי מתקיים בו, כאשר הוא נושא [אשה], והאות הזו נכנסת למקומה. ועיי"ש לב ע"א: רבי שמעון אמר על ברית⁴⁵⁵ עלמא⁴⁵⁵ אתברי ואתקיים דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי מאן ברית דא צדיק יסודא דעלמא דאיהו רזא דזכור ועל דא עלמא קיימא בברית יומם ולילה כחדא דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי חקות שמים דנגדין ונפקין מעדן עלאה

תרגום: רבי שמעון אמר, העולם נברא ומתקיים על הברית, שכתוב "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת". מי הברית, זה צדיק יסוד העולם, שהוא סוד של זכור, ועל זה העולם עומד בברית יומם ולילה כאחד, שכתוב "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת", "חוקות שמים" הם ששופעים ויוצאים מעדן העליון.

יאמר (במדבר יח יט) ברית מלח עולם כי הוא קיום העולם⁴⁵⁶, כי הכתוב היה ראוי לומר והיתה בריתי בבשרכם לעולם אבל אמר לברית עולם וברית עולם זה הוא בין הרגלים הנקראים נצח והוד ועל זה בא המאמר המאיר עיני הלב לרז"ל חכמי האמת אמרו (איכה רבתי ב ג) (איכה ב א) ולא זכר הדום רגליו ביום אפו הדום שבין רגליו ולפי שסמוך לו מלכות שכנגדן הפריעה, על כן אמרו (שבת קלז ב) מל ולא פרע כאלו לא מל לפי שהוא כמפריד ומקצץ והרי שלמות המצוה בניהם הוא היחוד⁴⁵⁷ וזה מבואר.

(יו כב) וַיְכַל לְדַבֵּר אֶת־וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אֲבִרְהָם:

עי' רמב"ן: לשון כבוד כלפי המקום ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של הקדוש ברוך הוא לשון רש"י אבל לשונם בבראשית רבה (מזו ו) האבות הן הן המרכבה ירמוז למה שכתוב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם ופחד יצחק היה לי (להלן לא מב) והמשכיל יבין⁴⁵⁸

עי' ר' בחיי: האבות חשובים ככרובים של מעלה ע"כ הזכיר הכתוב מעל אברהם כלשון שכתוב (יחזקאל ט ג) וכבוד ישראל נעלה מעל הכרוב ומפורש אמרו רבותינו ז"ל (ב"ר מז ח) האבות הן הן המרכבה

(יו כד): וַאֲבִרְהָם בֵּין תְּשֻׁעִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בְּהַמְלוֹךְ בְּשֵׁר עֶרְלָתוֹ:

עי' ר' בחיי: כמו שנצטוו למעלה ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ובאר לנו כי המצוה היא אות קבוע בבשר והיה הבשר לאות ברית וע"כ נקראת המצוה הזאת אות ושלוש מצות בתורה הן שנקראו אות ואלו הן מילה שבת תפילין ושלושתן

סח מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁴⁵⁶ עי' זהר (ח"א דף רמא ע"ב): רבי אחא אמר כתיב (ויקרא ב יג) ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח וכי אמאי מלח אלא בגין דאיהו ממרק ומבשם מריא לאטעמא ואי לאו הוי מלחא לא יכל עלמא למסבל מריא הדא הוא דכתיב (ישעיה כו ט) כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל וכתוב (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך ומלח איהו ברית דעלמא קיימא ביה דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת י בגין כך אקרי ברית אלהיך ואקרי ים המלח וימא אקרי על שמיה. תרגום: רבי אחא אמר, כתוב "ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח". וכי למה "מלח", אלא משום שהוא ממרק ומבשם את המר לתת לו טעם, ואם לא היה (לפי) מלח, לא יכול העולם לסבול את המר. זהו שכתוב "כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל". וכתוב "צדק ומשפט מכון כסאך". ומלח היא ברית שהעולם עומד בו, שכתוב "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת". לכן נקרא ברית אלהיך, ונקרא ים המלח, והים נקרא על שמו.

⁴⁵⁷ עי' זהר ח"א לב ע"א תנינן מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל בגין דתרין דרגין אינן מילה ופריעה⁴⁵⁷ זכור ושמור צדיק וצדק דכר ונוקבא אות ברית דא יוסף וברית דא רחל ואצטריך לחברא לון ובמה מחבר לון כד איהו גזיר ופריע ומאן דגזיר ולא פריע כאלו עבדו ביניהו פרודא. תרגום: שנינו, מל ולא פרע את המילה, כאלו לא מל, בגלל ששתי דרגות הן, מילה ופריעה. זכור ושמור, צדיק וצדק, זכר ונקבה. אות ברית זה יוסף, וברית זו רחל, וצריך לחברם, ובמה מחבר אותם. כשהוא מל ופורע. ומי שמל ולא פורע כאלו עשו ביניהם פירוד. ⁴⁵⁸ זהר ח"א דף ריג ע"א: דאבהתנא אינן רתיכין דלעילא (שם יז) ויעל אלהי"ם מעל אברהם אבהן שוקי עלמא (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם. תרגום: שאבותינו הם מרכבות שלמעלה. "ויעל אלהים מעל אברהם", האבות שוקי העולם, "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם".

ועי' עץ חיים - שער מב פרק א מ"ב, בכאן כי בין הבורא יתברך ובין הנברא שהיא הבחי' הכוללת הרוחניות יש בחי' באמצע אשר עליה נאמר בנים אתם לה' אלהיכם אני אמרתי אלקים אתם ונאמר ויעל אלקים מעל אברהם וארז"ל האבות הן הן המרכבה והכוונה כי יש ניצוץ קטן מאד שהוא ב' אלהות נמשך ממדרגה האחרונה שבבורא וזהו הניצוץ מתלבשת בכח ניצוץ א' נברא שהוא נשמה דקה במאד מאד ובניצוץ זה הנקרא יחידה יש בה שרשי ד' ב' הרוחניות שהם נרנ"ח וכן בין בחי' הרוחניות לבחי' הגוף יש בחי' א' כוללת שתיהן.

עדות ואות על היחוד והאמונה ואין ראוי לכל אחד מישראל לעמוד זולת השתים מהן⁴⁵⁹ כי קיום כל דבר ע"פ שנים עדים ועל זה יצטרך שילכו ב' עדים עמו ולפיכך חייב אדם להזהר במצות תפילין ואז יהיו ב' עדיו נמצאים עמו והם מילה ותפילין לא יסורו ממנו וכאותו שנשתבח בהן אותו חכם (מגילה כח א) מימי לא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין וביום שבת שהוא פטור מתפילין מילה ושבת נמצאת בו מלמד שכל הזהיר במצות תפילין אין שני עדיו זזין ממנו לעולם לא בחול ולא בשבת

סא מאיר הרמב"ן ור' בחי

⁴⁵⁹ עי' תיקוני זהר (ג ע"א): ועוד אלן דנטרין אות ברית בתחומיה דאיהו שמונה ימים ונטרי אות שבת בתחומיה דאינון ה' מן יאקדונק"י דבגיניהו אוקמוה מארי מתניתין דלא אשתכח בר נש פחות מתרוייהו כתיב לא תקח האם על הבנים ואינון דלא אשתכחו בכל יומא בשתי אותות אלו דאינון אות תפילין ואות ברית מילה ובשבת אות ברית ואות שבת כתיב בהון שלח תשלח את האם וכו'.

וצריך בר נש דלא ישתכח בכל יומא פחות מתרוייהו, ואי לא עליה אתמר ונרגן מפריד אלוף, דאפריד אלופיה דעלמא משכינתא, נוקבא אתמר בה אות היא לעולם, דכורא ברית מלח עולם הוא, ובגין דא אות תפילין נוקבא, אות ברית דכורא.

תרגום: ועוד אלו ששומרים אות הברית בתחומה שהם שמונה ימים ושומרים אות שבת בתחומה שהם י' מן יאהדונה"י שבגללם בארו בעלי המשנה שלא נמצא איש פחות משניהם כתוב לא תקח האם על הבנים ואותם שלא נמצאים בכל יום עם שני האותות האלו שהם אות תפילין ואות ברית מילה ובשבת אות ברית ואות שבת כתוב בהם שלח תשלח את האם וכו'.

וצריך אדם שלא ימצא בכל יום פחות משניהם ואם לא עליו נאמר ונרגן מפריד אלוף שהפריד אלופו של עולם מהשכינה הנקבה נאמר בה אות הוא לעולם הזכר הוא ברית מלח עולם ולכן אות תפילין נקבה אות הברית זכר.